

Формування економічної стійкості підприємства в ринковій економіці

Розглянуто генезис підходів, щодо визначення стійкості соціально-економічних систем. Вказано, що проблема стійкості повинна досліджуватися з позиції системного підходу. Виділені основні принципи, які використовуються при формуванні економічної стійкості підприємства

The genesis of approaches to determine the stability of the socio-economic systems. Indicated that the problem of stability should be investigated from the standpoint of a systematic approach. The basic principles used in the formation of the economic viability

Ключові слова: *стійкість, збурення, економіко-математичне моделювання, стан системи*

Вступ. Управління соціально-економічними процесами стосується вищих і найбільш складних суспільних форм руху матерії і людського буття. Суть управління полягає у свідомому, цілеспрямованому впливі на процеси, їх перетворення, для того, щоб забезпечити оптимальну реалізацію програми суб'єкта управління. У цьому зв'язку його завдання полягає в тому, щоб привести систему у відповідність з притаманними їй об'єктивними законами і тенденціями, тобто досягти відповідності суб'єктивної діяльності людей вимогам об'єктивних економічних законів.

Кожен суб'єкт економіки - підприємство, галузь, регіон, держава - функціонують відповідно до поставленої перед ними метою. У загальному випадку набір цілей кожного економічного суб'єкта та ієрархія цих цілей індивідуальні і унікальні, але головне в тому, що вони існують, і суб'єкт економіки завжди намагається функціонувати у відповідності з поставленими цілями. Для досягнення поставленої мети визначається набір ресурсів, і послідовність дій у часі, які, на думку керуючого органу, приведуть до бажаних результатів.

Дії по досягненню мети проводяться не спонтанно, а відповідно з певною програмою. На структуру алгоритму, закладеного в програму досягнення мети, впливають і такі параметри функціонування суб'єктів економіки, якими в рамках даної структури або принципово неможливо управляти, або управління відбувається з великою затримкою. Однак параметри, що впливають на структуру алгоритму, зазнають такі зміни в часі, які можуть докорінно змінювати алгоритм або взагалі роблять поставлену мету недосяжною.

Зміни, які зазнають параметри, відбуваються як закономірно, так і випадково, тому в загальному випадку вони не можуть бути передбачити точно, внаслідок чого спостерігається деяка невизначеність їх значень.

З іншого боку, суб'єкт, перед яким стоїть певна мета, володіє певним "запасом міцності" - такими особливостями, які дозволяють реалізовувати поставлену мету за певних відхилень впливають параметрів; або існуючих в момент прийняття рішення, або від оцінок їх майбутніх значень. Таким чином, величина відхилень впливають параметрів, при якій досяжна мета функціонування суб'єкта економіки, визначає запас міцності організації, необхідний для стійкості даного суб'єкта, по відношенню до цих відхилень.

Постановка проблеми. У промислово розвинених країнах проблему стійкості підприємства розглядають, насамперед, у зв'язку з конкурентоспроможністю і можливостями уникнути банкрутства. У західній літературі стійке підприємство визначається як підприємство, що забезпечує собі високу частку на ринку, при отриманні нормального рівня прибутку.

При цьому під стійкістю підприємства розуміється її здатність протягом певного часу зберігати показники діяльності в допустимих межах.

Даний підхід до визначення поняття стійкості буде розглянуто в даній роботі, саме таке трактування лежить в основі аналізованого поняття економічної стійкості підприємства. Слід звернути увагу на те, що під стійкістю розуміється не стабільність, як відсутність глибоких змін, а надійність і ефективність роботи системи.

Результати. Дослідження стійкості підприємства розпочалося на початку 20-го століття. Вітчизняні і західні вчені у своїх працях намагалися визначи-

ти принципові підходи в оцінці, прийоми і методи, що дозволяють дати кількісну оцінку. Однак принциповою особливістю в напрямках досліджень було те, що вітчизняні вчені робили акцент на виробничій стороні оцінки, західні ж, у свою чергу, більше акцентували увагу на фінансовому стані компаній.

Для особи, що приймає рішення, важливо знати ступінь стійкості суб'єкта, щодо функціонування якого приймається рішення, до можливих відхилень параметрів, щоб оцінити, наскільки досяжна поставлена мета в майбутньому і прийняти рішення вже з урахуванням можливості досягнення мети.

Економічний зміст категорії «стійкість» нерозривно пов'язаний з філософським визначенням цього поняття.

Під стійкістю будь-якого явища чи процесу мається на увазі «твердість, стійкість, надійність, сталість, перебування в одному стані, здатність зберігати даний стан, незважаючи на дію різних сил».

На нашу думку, це визначення є надто загальним для використання при визначенні стійкості підприємства. Розглядаючи його, незрозуміло які саме характеристики («надійність, сталість, перебування в одному стані, здатність зберігати даний стан, незважаючи на дію різних сил») визначають стійкість об'єкта. Як вже було зазначено раніше, під стійкістю розуміється «не стабільність, як відсутність глибоких змін, а надійність і ефективність роботи системи».

Поняття «стійкість» знаходить застосування в різних областях наукового знання: так термін «стійкість системи» (об'єкта, явища, процесу) застосовується в понятійному апараті природничих дисциплін.

У цих дисциплінах стійкість системи розглядається, як «здатність динамічної системи підтримувати запланований режим функціонування, незважаючи на зовнішні збурення». «Здатність системи відновлювати початковий (або близький до нього) стан після якого-небудь збурення, яке проявляється у відхиленні параметрів системи від номінального значення».

З точки зору кібернетики можна запропонувати наступне визначення: соціально-економічна система функціонує стало за певним параметром, якщо відхилення даного параметра не перевищує допустимої величини, а перешкоди можуть бути компенсовані в певних межах. Перешкоди, в кібернетиці, - це

збурення, що призводять до відхилення від нормальної поведінки.

Великий внесок в розвиток теорії про самоорганізацію матерії і стійкості систем зробив А.М. Ляпунов, який в 1935 році вперше дав строгу постановку задачі про стійкість.

Теорія стійкості по Ляпунову знаходить застосування в задачах економіко-математичного моделювання. Критерієм стійкості в даній теорії є мінімум відхилень значень функції від встановленого параметра: «розв'язок вважається стійким за Ляпуновим в тому випадку, якщо мала зміна початкових умов не може викликати істотних змін розв'язку».

У теорії систем під стійкістю розуміють «збереження запланованої траєкторії (в межах відхилення) поведінки системи, яка може бути як висхідна так і низхідна. Аналогічно і значення кінцевих показників, що визначають стійкість, можуть змінюватися у часі, а можуть залишатися стабільно незмінними. Залежно від динаміки відповідних показників можуть бути розглянуті різні види стійкості: зростаюча, спадна і стабільна.

Таким чином, стійкість - властивість системи повертатися у вихідний або близький до нього стан, після виходу з нього, в результаті якого-небудь впливу. Нестійка система не повертається до стану рівноваги, з якого вона з тих чи інших причин вийшла, а безперервно віддаляється від нього або здійснює біля нього неприпустимо великі коливання.

Розглянувши застосування стійкості в природничих дисциплінах, і в теорії систем ми можемо стверджувати, що саме дана точка зору переважає і серед економістів. Найбільш часто зустрічається визначення економічної стійкості підприємства - як «здатності економічної системи повертатися до свого попереднього стану».

Так, на думку Л.Л. Терехова, стосовно економічних систем: "Стійкість - це здатність системи функціонувати в станах, близьких до рівноважного, в умовах постійних зовнішніх і внутрішніх збурюючих впливів".

Цієї ж думки дотримується Федько В.П., деталізуючи чинники, що формують економічну стійкість і етапи проведення її оцінки: «... економічна стійкість господарюючих систем являє собою здатність системи до відновлення

певних її параметрів при їх відхиленні в результаті впливу збурюючих чинників. Таким чином, стійкість господарюючого суб'єкта досягається взаємним врівноваженням різних результатів діяльності: виробничогосподарських, економічних та організаційних ». Отже, завдання оцінки економічної стійкості полягає в оцінці дій, що забезпечують умови досягнення рівноваги матеріальних і фінансових потоків підприємства. Тут доречно навести заперечення яке було вказано в критиці визначення стійкості, застосовуваного в теорії систем: відновлення базових параметрів може відбутися через певний проміжок часу, а може і не відбутися, у разі іншої композиції чинників.

Аналогічно В.П. Федько міркує і М. Блауг: у сучасній економічній теорії під «стійкістю» розуміють необхідна умова, при якому система повинна повертатися в стан рівноваги після будь-якого малого «потрясіння». Дане визначення видається більш вірним, але слід врахувати, що це відбувається за рахунок більш сильного узагальнення і абстрагування, тобто поняття стійкості є надто загальним, розпливчастим.

Стабільне ринкове становище господарюючого суб'єкта залежить від місця, ролі, ступеня його участі на ринку товарів і послуг. Прагнення підприємства до міцності і стійкості передбачає вивчення та оцінку ринку, його сегментації, визначення потреби в передбачуваному товарі, аналіз і оцінку конкурентів, оцінку параметрів товару.

Необхідно розглянути позицію вчених-економістів, які зводять економічну стійкість підприємства до стану його фінансового становища. При цьому важливими ознаками вважається його платоспроможність, оцінюються грошові потоки та інші показники підприємства.

Найбільш повним, на нашу думку, є визначення економічної стійкості, в якому підприємство розглядається з точки зору системного підходу, а стійкість є властивістю даної системи, яке визначає стан складових її підсистем.

У моделюванні та прогнозуванні повинен бути передбачений аналіз і прогноз не тільки фінансово-економічних показників, але і виробничих і соціальних. Діалектика розвитку підприємств повинна полягати в оптимальному поєднанні виробничих і фінансових структур, їх функцій, механізмів функціону-

вання.

В даний час саме неоптимальний поєднання виробничих і фінансових структур та їх функцій є основною причиною недостатньої адаптації підприємства до різних перетворень.

Таким чином, економічна стійкість - це такий стан підприємства, при якому найважливіші підсистеми управління здатні регулювати фактори, що визначають економічне зростання і повертати систему в стан нової рівноваги.

Як наукова категорія економічна стійкість відображає особливий стан господарської системи в складному ринковому середовищі, характеризує її цілеспрямованість, її рухи в сьогоденні і прогнозованому майбутньому. Вона синтезує в собі сукупність властивостей самої системи і найважливіших складових її виробничої і комерційної діяльності.

Висновки. У зв'язку з багатогранністю поняття «стійкість виробництва» проблема оцінки стійкості повинна досліджуватися з точки зору системного підходу. Для системи, що розвивається, характерні, з одного боку, стійкість структури, а з іншого - втрата стійкості, руйнування однієї і створення іншої стійкої структури.

Процес розвитку можна представити як послідовність циклів еволюційної зміни станів всередині циклу, із стрибкоподібним переходом в кінці циклу на якісно новий рівень, що означає початок нового циклу розвитку. Наслідком циклічного розвитку є незворотність, тобто неможливість переходу від новоствореної структури до старої зруйнованої структури. Таким чином, розглядаючи підприємство необхідно враховувати його постійний розвиток.

Виходячи з вищесказаного, можна виділити основні принципи, які використовуються при формуванні економічної стійкості підприємства. По-перше, поняття стійкості має бути розглянуто з точки зору системного підходу, а значить необхідно виділити і розглянути в сукупності зв'язків і відносин всі підсистеми функціонування підприємства. По-друге, процес розвитку являє собою послідовність циклів, тобто безперервна зміна чинників, що визначають економічну стійкість підприємства. По-третє, саме існування підприємства, його діяльність говорить про певний рівень стійкості, що дозволяє говорити про

оцінку останнього, виключаючи те значення стійкості, яке неминуче веде до ліквідації підприємства.

Процес забезпечення стійкого стану підприємства полягає в регулюванні фінансово-економічних, організаційно-технічних та інформаційних факторів через відповідні підсистеми управління.

Література

1. Алексеенко Н.В. Устойчивое развитие предприятия как фактор экономического роста // Экономика і організація управління: зб. наук. пр. – Вип. № 3 / під. заг. ред. П.В. Єгорова. – Донецьк: ДонНУ, Каштан, 2008. – С. 59-65.
2. Анохин С.Н. Методика моделирования экономической устойчивости промышленных предприятий в современных условиях. – Саратов: Саратов. гос. техн. ун-т, 2000. – 40 с.
3. Ареф'єва О.В., Городянська Д.М. Економічна стійкість підприємства: сутність, складові та заходи з її забезпечення // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – №8. – С.83–90.
4. Блауг М. Економічна теорія в ретроспективі / М. Блауг. — К.:Основи, 2001. — 670 с.
5. Бугай В.З., Омельченко В.М. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства // Держава та регіони. – 2008. – № 1. – С. 34–39.
6. Бурда А.І. Методичні підходи до оцінювання впливу складників тріади потенціалу на сталий розвиток підприємства // науковий вісник НЛТУ України: зб. наук.-техн. пр. – Львів: РВВ НЛТУ України. – 2009. – Вип. 19.12. – 336 с. – С. 141–153.
7. Василенко А.В. Менеджмент устойчивого развития предприятий: монография. – К.: Центр учебной литературы, 2005. – 648 с.
8. Колодізев О.М., Нужний К.М. Дослідження сутності та змісту економічної стійкості підприємства // науч.-техн. сб.: Коммунальное хозяйство городов. – 2007. – №78. – С.238–243.
9. Кучерова Е.Н. Современный подход к устойчивому развитию

предприятия // Вестник Оренбургского государственного университета. – 2007. – № 9. – С. 76 – 81.

10. А. М. Ляпунов: Общая задача об устойчивости движения (диссертация и статьи). – 2 изд. – Л.-М.. – 1935.

11. Сімех Ю.А. Визначення поняття конкурентостійкості підприємства // Вісник Міжнародного Слов'янського університету. Серія «Економічні науки». – Т. X. – 2007. – № 1. – С. 12 – 16.

12. Пелих А.С., Терехов Л.Л., Терехова Л.А. Экономико-математические методы и модели в управлении производством. – Ростов Н/Д: «Феникс», 2005. — 248 с.

13. Федько В.П. Рыночная устойчивость промышленности. Монография.: Ростов-Н/Д: РГЭА. 2000. – 320 с.

14. Шандова Н.В. Оцінка загальної стійкості розвитку промислового підприємства // Економічний простір: зб. наук. пр. – № 21. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2009. – С.276–292.